

29133

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

SMÅLAND

Moheda

3/12 1973

Johansson, Gösta, 1973

Svar på ULMA:s frågelista M 82 Matordning
och bordsseder

11 bl.4:o

29133

Till Dialekt--och Folkminnesarkivet

Nr: 1

UPPSALA

Svar på Frågelista M 82

Om Matordning och bordseder ,

Svaren avser Socknarna kring MOHEDA i Kronobergs-län
Der var och är fortfarande ungefär samma seder och bruk
och även dialekterna något ^{50 år} när det samma på alla platser
Tiden avser slutet av 1800 talet och första 10 talet av
1900 talet, Under och efter första Världskriget blev
det ändringa på både seder och bruk och även dialekterna
bortföll på grund av den nya Skolundervisningen som kom till
och unga generationen växte upp under andra och nya
förhållande som gjorde att dom gamla sederna glömdes bort
och blev ej användbara längre, Och nu en 50 år efter vara
helt borta ur folklivet , endast något enstaka fall kan
man få höra eller se någon gammal sed, som bevarats men
är då en äldre person som behörligt seden från sin barndom
så man säga det är bara minnerna som är kvar.

Landsmålsarkivet Uppsala 29133
Gösta Johansson. 1973. MOHEDA

SMÅL.

Frgl. M 82

Matordningen här på Landsbyggen var kanske något olika på dom olika Gårda eller Byar, Men i stort sett var det ej så stor skilnad i matsederna, deremot var det skilnad på vad som bjöds på, med kraftig och rikligt med mat, eller med snålt tilltagen som knapp ~~x~~ räckte till att äta sig mätt och även dåligt tillagad, Måltiderna vari regel sålunda tidigt på morgonen åts första målet som kallades för Ottemål, och var ganska enkelt en brödskiva och en ostbit ~~ek~~ eller en korvbit eller fläskbit som pålägg och en kopp mjölk till, på senare åren användes rågkaffe istället för mjölk, Denna måltid fick dom innan folket gick ut till dom ~~x~~ första syslorna omkring vid 5-6 tiden på morgonen, Vid 8-9 Fm så åt man frukost eller som det kallades (Dava-Davramål) på detta mål skulle man äta sig mätt så man stod sig till middags ,Och det bestod mycket av korngröns-välling på senare åren havregrynsvälling samt en salt sillbit till eller en fläskbit, bröd och smör samt rågkaffe

Landsmålsarkivet Uppsala 29133
Gösta Johansson . 1973. MOHEDA

SMÅL.

Frgl. M 82

I bland fick man istället för välling, skivad potatis uppkokt i fläskflott och mjölk, samt bröd ost och rågkaffe eller något annan mat som blivit över från föfegående dag uppvärmdes och sattes fram, Middagen inträffade alltid mällan Kl 12-1 på dagen, då tog man sig alltid god tid en och ~~xxxx~~ till två timmas vila Först åt man sedan vilade man, som dom sade (vila på maten) Till middagen var det varierande , mäst potatis och sill och mjölsås eller sur grädesås kallades för(doppa) potatisen var alltid helkockt alldrig råskalad, ibland förekom kokt fläsk eller fläsklägg -isterband och nötkött även färsksoffa kolsoppa midagsmålet var alltid tilltaget så att alla kunde äta sig mätta någon S,K, efterrätt förekom högst sällan Vid fyra-fem tiden på eftermiddag så kom eftermiddags-målet kallat (meraftan) och bestod mäst av rågkaffe och bröd stekt fläsk ost eller korv smör förekom inte till hemmafolket utan det var främmande med i maten då förekom smör vid sju-åtta tiden på kvällen var kvällsmålet aftonmålet) då vankades mäst gröt och mjölk antingen rågmjöls-gröt eller korngröns-gröt lingonmos

Landsmålsarkivet Uppsala 29133
Gösta Johansson. 1973. MOHEDA
SMÅL.

Frgl. M 82

1 matordning frg: 1-7

Här på Orten känner jag inte till andra namn på måltid än vad jag förut nämt. T, ex, Ottemål-Davramål-Middag Meraftan-och Kvällsmat, så förekom det ibland skämtsamma namn, såsom på morronen kallades ottemålet (nattvarden) emedan det ibland på vintren vid trösketiden äts så tidigt som vid 3 tiden på morronen innan dom började slagtröska, så tidigt förekom det inte på 1900 talet Davramålet kallades för (Bukfylla) och midagsmålet för (fläskmålet) O, S, V. ~~xsåxhadde~~ så hadde dom extra måltid såsom Elvakaffet på F, m, och mellanmål på eftermiddan men förekom endast på en del gårda annars var nog mattiderna som jag förut uppräknat dom och skilde sig inte nännvärt här omkring på orten till drickax~~xxxxxx~~ användes mest hemmabryggt maltdricka surmjölk- kärnmjök samt rågkaffe och i emälanåt ett par supa Brännvin

Landsmålsarkivet Uppsala 29133
Gösta Johansson. 1973. MOHEDA
SMÅL.

Frgl. M 82

Matordning frg: 8-12

8) Här i Värends-byggen var nog arbetstiderna något så när lika, med vissa förskjutningar på olika årstider, såsom i vårarbetet kunde arbetet börja vid 4-5 tiden på morgonen samt hålla i till 9-10 på kvällen, då åt man ottemålet vid 5 tiden och (Davramålet) vid 8 tiden, och middag vid 12 tiden samt vilade till 2 tiden em, (meraftan) äts vid 6 tiden em, och slutligen äts (aftonmålet) eller (grötamålet) efter arbetets slut för dagen, Karlarnas ^{göromål} var att bryta ut gödslen ikättarna och köra ut på åkern och sprida ut den der samt plöga eller (ärja) ned den i jorden (det kallades att mylla) sedan skulle dom harva och så ut säden som gjordes för hand, då det var sått så fick ett fruntimmer komma och sopa bort säden som kommit på stenarna detta arbete kallades för (stinka stena) fruntimmrens arbete på åkern ~~ej~~ var ej så mycket endast då potatisen sattes fick dom lägga potatis i fårona efter ådret, ella sköte dom djuren mjölkde och gödslade ut m,m, Denna långa arbetstid räckte en fjorton dar om våren, sedan kom ~~ens~~ en så lång tid i slåttern och i skördetiden samt på Vintren i januari månad vid slagtröskning dom normala arbetstiderna var

Landsmålsarkivet Uppsala 29133
Gösta Johansson. 1973. MOHEDA
SMÅL.

Frgl. M 82

Annars från 6 på morronen till 8 på kvällen, vad det beträffade maten så fick ^{dom} till ottemålet, bröd och en bit isterband stekt på glöden eller någon gång en ostbit samt dricka eller skummjolk ibland en sup brännvin till davramålet var ^{potatis} skivade och uppkokta i flott och mjölk, eller korngryns-välling och Sille eller fläsk Till middag var kokt fläsk och potatis, ärtavälling kålsoppa rotmosa, m, m, samt lingon och mjölk dricka surmjölk Meraftan var bröd ost smör samt fläsk det vanliga aftonmålet var gröt och mjölk med lingon mäst rågmjölsgröt korngryns-gröt ibland en fläsk- eller sillbit samt bröd

9) Så stor skilnad på vardags-mat och helgdags-mat var det ej, på söndagarna fick dom som extra ägg och smör fruktsoppa och pannkaka m, m,

10) Sovel eller sågel är nog det vanligaste namnet på kött-fläskvaror här sade dom (såjel) med utdraget å-ljud sillen räknades vist inte som sågel, dom ytrade sig ibland (dä va inget såjel bara sill å jorpan å sure mjölk) på kalas omtalades att dom fick förrätt och ^{efter maten} ~~efter maten~~ efterrätt

Landsmålsarkivet Uppsala 29133
Gösta Johansson. 1973. MOHEDA
SMÅL.

Frgl. M 82

L2) Matsäck(masäck) eller(matpåse) (lommemat)
är nog uttryck ännu här på orten, Förr i tiden avändes
alltid en liten korg att hava maten i, (~~mått~~ matakorg)
Här på orten var dom i regel ej borta från hemmet mer än
om dagen ,det var mäst skogs-arbeten, dikningsarbete
eller dagsvärken på Gårdarna samt Yrkesmännen som
snickare målare murare, ~~ändom~~ om dom var på byggen
annars fick yrkesmännen mat i gårdarna, Detta gäller tiden
i slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet,
Men tidigare på 1800-talet ~~ingen~~ innan Järnvägarna fanns
då varotransporter skedde med hästskuts till och från
Hamnstäderna ,T ex: Från Kalmar- Karlskrona- Karlshamn-
Ronneby och Jönköping, Då var dom borta i 3-4 dar eller
hela veckan dom måste hava mat med sig detta kallades
~~för~~ för (färdekost~~skott~~ eller färemat) och bestod
mäst av en stycke rökat fläsk 2-3 brödkakor, isterband
smör och ost, och svagdricka samt brännvin.
hur dom lagade maten vet jag ej, men dom hadde sina
särskilda ställen som dom rastade över natten, jag har
hört dom berätta derom av mycket gamla personer som var med

Landsmålsarkivet Uppsala 29133
Gösta Johansson. 1973. MOHEDA
SMÅL.

Frgl. M 82

13) Vad för slags mat som användes inatasäcker var olika efter råd och lägenhet, dom förmögna hadde bättre och dom fattiga hadde inte mycket att välja på, men mest var det bröd och smör och fläsk mjölk, ibland våfflor -plätta pankakor m,m, mjölken eller ~~kffkx~~ kaffet~~kxxx~~ som var varmt brukade man stoppa ned i en ylle-strumpa så det skulle hålla sig varmt, det fanns inga termosflaskor på den tiden

14) Matsäcken bestod mest av en korg eller ett knyte i korgen var dom olika maten inlagda i trä-näveraskar eller insvept i en linneduk på vintertid varnallt insvept i en ylle-schal för att skydda mot kylan,

15) liten matsäck kalledes för (tarremat- tarrekost)

16) att man gav en matabit med handen förekom ofta
T ex: man gav barnen en karamäll (sockerpenne) i handen även en vetebulle eller smörgås eller en pankabit och hände att även äldre mäniskor blev serverade på detta sätt på nummer 17 har jag inget att svarapå

Landsmålsarkivet Uppsala 29133
Gösta Johansson 1973. MOHEDA
SMÅL.

Frgl. M 82

I I Bordseder

18) Att läsa bordsbön eller (läsa te maten) brukades i min barndom att Barnen fick göra det, från det dom kunde tala rent och under skoltiden brukade en flicka eller pojke få stå vid bordet och knäppa sina händer och läsa en kort bön, Tex: (Gode Gud välsingna maten Amen) och efter måltiden (Tack gode Gud för maten Amen) dom andra som satt vid bordet knäppte ihop sina händer och var tysta medan Barnet läste, I vanliga fall så brukade dom äldre lägga ihop sina händer och läsa tyst, utan det fanns någon som var eller ville visa sitt religiösa munlade några ord före och efter maten, vid större och mera högtidliga kalas läste antingen Prästen- klockan- eller äldermannen

19) I vanliga fall sattes maten fram på bordet potastisen i ett fat fläsket på en tallrik eller fat och stekpannan med doppat i mitt på bordet, längre tillbaka på 18-talet så doppades potastisen i pannen gemensamt fläskbiten höll dom i handen och lade den på en brödiskiva tills nästa gång dom skulle bita av ett stycke på så blev inga tallrika att diska, på senare tider förekom alltid tallrika jag själv minns knapp annat.

Landsmålsarkivet Uppsala 29133
Gösta Johansson. 1973. MOHEDA

SMÅL.

Frgl. M 82

Alla satt vid samma bord både hemmafolk som främmande någon gång kunde vara undantagsfall om någon person kom eller på annat sätt ej var med i arbetslaget så åt husbonden och husmor med den främmande vid ett annat bord huvudbonadnad var alldrig på varken på Karla eller Kvinnor när det äts inom hus ,

20) alla hemmavarande hadde sina platser vid bordet husbonden satt längst fram så han hadde utsikt över hela rummet och mot ingången husmor satt mittemot honom så hon nära till spis och skaffereri dom andra delade upp sig runt bordet om det var lejda främmande personer så barnen lämna sina platser till dom främmande barnen fick äta vid ett ~~annat~~ bord, så dom främmande var der

21) I äldre tider använde varje person sin sked som dom hadde sitt bomärke på alltså det var frågan om träskedar efter användning slickades skeden väl av och lades i lådan som fann i bordet alla skedar i samma låda i fråga om mjölk- välling hadde dom lerskåla (spilekopp) att äta ur ibland åt alla gemensamt ur samma fat

Detta minns jag ej men hörts tal^{las}as om det, jag ^{Vab} på något ställe då jag var barn att dom höll denna matordning men i allmänhet var det borttaget det användes tallrika och skedar av metallsom sedan diskades deremot var gaffel mera säl^ssynt, men kniv användes att äta med och det styckade såglet tog var en sin fläsk- köttbit i nypan och höll den der medan han bet av en bit

22) kött och fläsk delade för det mästa husmor upp på ett fat^o som var och en tog sin bit

23-24) dessa frågor har inget svar att ge på

25) oskick var att sluka^x i sig maten och spilla på bord och kläder(han sluffsade i sig maten som en gris) till bordskick hörde att främrat folk och husfar skulle taga för sig först, att rapa vid matbordet var ett gott tecken att personen ätig sig mätt(man sköt spället)

26) har tidigare besvarat den frågan

27) kom det någon främmande till gården då man åt var en känd per^son så blev undfängnad och s,k,(luffare) fick ~~ohäxx~~ också mat men fick sitta vid dörren

slut

Landsmålsarkivet, Uppsala 29133
Gösta Johansson, 1973. MOHEDA
SMÅL.

Frgl. M 82